

Norges rikeste får rundt
80 milliarder i skattefrie
inntekter. I året.

MILLIARDÆRENES SKATTEFRIE PENGEBINGER

Innsendt av:
**Gøran Skaalmo, Espen Linderud,
Jonas Blich-Bakken**

DAGENS NÆRINGSLIV

SKUP2020

1. Innledning – hvordan arbeidet kom i gang.

Debatten om økonomisk ulikhet i Norge har pågått i hele 2019, og særlig etter at regjeringens stortingsmelding «Muligheter for alle – fordeling og sosial bærekraft» ble publisert 1. mars 2019.

Etter å ha observert diskusjonene og de tilhørende debattene om skatt på formue og bolig, slo det oss at dette umulig kan være årsakene til voksende ulikhet. Hverken boligpriser eller for lite/for mye formuesskatt påvirker formuene i særlig stor grad, og av det vokste spørsmålet frem: *Hvorfor øker ulikheten?* Det ble starten på et litt annerledes graveprosjekt, *et* som ikke skulle avdekke misbruk eller kritikkverdige forhold, men et systemkritisk innspill i ulikhetsdebatten i Norge - og av hva som skaper ulikhet.

Vi utviklet nokså raskt en hypotese om at skattereformen i 2006, der den såkalte Fritaksmodellen ble innført, var et vannskille i velstandsutviklingen i Norge.

Fritaksmodellen som ble innført i 2006 skulle blant annet hindre kjedebeskatning og forenkle skattesystemet, og som et resultat av dette ble både utbytter og gevinster fra aksjesalg, skattefrie hvis mottakeren var et selskap. Gevinstene ville først bli skattbare dersom pengene ble betalt ut til personene som eide selskapet.

Dermed ble det langt mer lønnsomt å beholde pengene i et holdingselskap dersom man ikke trengte dem til personlig forbruk. Det gir større avkastning å investere 100 kroner i et aksjefond gjennom holdingselskapet, enn å ta pengene ut som privat utbytte, betale skatt og deretter investere bare 78 kroner i aksjefond. Over tid er forskjellen enorm.

Vi satte opp et enkelt regnestykke med to grafer:

- 1,5 millioner kroner investert med 6% årlig utbytte (holdingselskap)
- 1,5 millioner kroner tatt som utbytte (fratrasket 25% utbytteskatt) med samme årlige utbytte, også fratrasket skatt (personlig aksjonær)

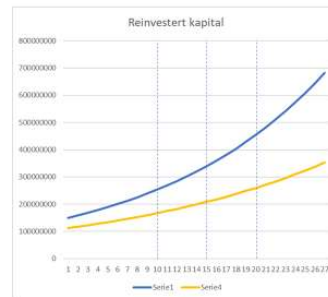
Som man kan se av grafen, er det å ikke ta ut utbytte til personlig hånd, ekstremt mer lønnsomt. Dette er en tidlig researchskisse. Avkastningstallene er gule ut.:

Gleden ved å reinvestere skattefritt

1,5 millioner reinvestert med og uten skatt

10 år:	1,7 mill vs 2,5 mill	13% vs 66%
15 år:	2,0 mill vs 3,3 mill	33% vs 220%
20 år:	2,6 mill vs 4,5 mill	73% vs 300%

(8% avkastning per år i begge tilfeller)

Vi hadde lyst å lage journalistikk på dette. Den offentlige debatten fremsto snever og skatteorientert. Kunne vi få frem *hvorfor* ulikheten øker, så kunne vi bidra til å skape ny forståelse og kanskje endre måten vi diskuterer ulikhet på? For å fastslå at dette sa noe gyldig om samfunnsutviklingen, måtte vi finne ut om det var mulig å se en årsakssammenheng mellom innføringen av fritaksmetoden og utviklingen i velstand.

For å teste ut hypotesen måtte vi finne ut flere ting:

- *Hvor store inntekter som er omfattet av fritaksmetoden.*
- *Hvor stor inntekter under fritaksmetoden som tilfaller selskaper som er eid av privatpersoner.*
- *Prøve å få en oversikt over de største mottakerne av inntekter under fritaksmetoden i Norge.*
- *Hvordan forholder inntektene som mottas i selskaper som benytter fritaksmetoden seg til ulikhetsstatistikken i Norge?*

2. Utvikling av metode

For å teste hypotesen måtte vi finne frem til data som kunne si noe om årsakssammenhengen mellom de skattefrie inntektene som er omfattet av fritaksmetoden, og utviklingen i ulikheten i samfunnet.

Dataene måtte understøtte tre delhypoteser:

- a. Skattesystemet bidrar til en raskere formuesoppbygging enn før.
- b. Ulikheten øker.
- c. Det er en årsakssammenheng mellom disse.

For oss var det mest naturlig å starte med kartlegging av hvor store inntekter som var skattefrie under fritaksmetoden. Noe av dette ville vi kunne få fra Skatteetaten.

Deretter måtte vi prøve å finne en metode å knytte dette til konkrete selskaper, for å kunne si noe om hvem som mottar de største skattefrie inntektene.

2.1.Fritaksmetoden – omfang og virkning

Inntekter under fritaksmetoden er ikke nødvendigvis lett å beregne. Tallene fremgår ikke av skatteoppgjøret. De fremgår heller ikke direkte av selskapsregnskaper. Vi måtte derfor finne en annen måte å beregne disse tallene på. Det eneste stedet de fremgår, er i selskapenes selvangivelse. Disse var taushetsbelagt i Skatteetaten.

2.2.Stordatainnsyn skatteetaten (offentleglova §9)

Ved å be om innsyn i sammenstilte tall fra Skatteetaten, kunne vi danne oss et bilde av omfanget av *fritaksmetoden*. Vi måtte også finne en metode å filtrere ut summer som inngikk i ordinære overføringer mellom selskaper i samme konsern, og de beløpene som kom inn i selskaper som var innenfor eiernes mer private sfære.

Derfor ba vi også om innsyn i tall fra selskaper som kunne karakteriseres som «privateide». Vår definisjon var at selskapene hadde tre eller færre aksjonærer, og at disse var privatpersoner.

På denne måten kunne vi få data i sammenstilt form fra selvangivelsene til selskapene. Selvangivelser er ellers underlagt taushetsplikt, akkurat som private selvangivelser. Tallene viste at enorme beløp kom inn under fritaksmetoden. I 2017 alene var det over 500 milliarder kroner:

Oppsummert alle selskap i Norge:

	Innenfor fritaksmetoden				Skattepliktig		
	Gevinster	Utbytter	Tap		Gevinster	Utbytter	Tap
2017	245 700 057 226	279 134 554 904	-22 401 480 707		50 894 742 184	13 769 002 990	-7 981 309 587
2016	157 545 489 349	256 409 004 452	-26 424 937 104		50 582 132 752	11 016 049 595	-13 097 651 889
2015	255 793 359 194	211 896 197 982	-45 263 003 692		17 874 234 830	6 663 642 870	-16 676 176 713
2014	128 691 656 538	196 110 281 265	-15 553 124 838		24 807 493 062	2 137 916 230	-7 797 912 721
2013	103 198 680 222	133 691 061 210	-10 623 785 816		16 109 734 065	1 030 243 201	-13 722 292 162
2012	82 214 059 144	127 141 338 069	-16 814 884 733		8 648 938 403	1 625 978 096	-3 881 092 599
2011	85 182 732 230	93 024 946 082	-22 797 891 276		4 090 793 646	1 240 252 624	-10 176 550 368
2010	102 420 874 942	72 549 162 724	-6 202 723 786		6 769 825 131	1 218 299 903	-1 879 801 676
2009	54 713 491 840	70 331 616 953	-43 670 354 761		3 011 416 970	645 880 699	-3 658 042 465
2008	90 114 886 342	82 689 579 088	-51 003 969 704		2 639 536 195	872 367 810	-7 008 105 266
2007	198 892 090 959	129 802 926 406	-15 087 786 500		6 640 847 868	741 641 974	-1 816 639 226

Kilde: Skatteetatens oversendelse

Disse tallene omfatter alle typer selskaper, også for eksempel overføringer i kjede mellom ulike datterselskaper i store konserner som Equinor eller Orkla. Men når tallene ble filtrert ned på selskaper med 3 eller færre private aksjonærer (og ingen andre aksjonærer), ville vi være nærmere endestasjonen. Hypotesen vår var da at vi ville få en oversikt over verdien som tilfalt de største bedriftseierne i de selskapene som lå nærmest personen, og som i mange tilfeller kan karakteriseres som private:

Privateide selskap i Norge:

Innenfor fritaksmetoden				Skattepliktig			
	Gevinster	Utbytter	Tap	Gevinster	Utbytter	Tap	
2017	37 606 487 680	37 082 794 780	-4 811 505 486	839 882 167	293 031 501	-679 994 042	
2016	34 434 977 568	32 564 289 440	-5 044 573 959	1 178 002 642	262 394 926	-1 983 718 444	
2015	38 208 836 077	38 382 080 710	-4 024 812 083	1 017 203 258	170 392 758	-500 981 000	
2014	27 235 068 543	29 096 408 614	-3 990 967 113	659 376 090	125 344 452	-401 067 728	
2013	19 074 891 059	24 464 392 617	-4 184 473 218	652 641 433	104 985 103	-282 516 799	
2012	19 180 853 292	20 102 953 015	-2 994 518 901	409 023 548	230 358 426	-238 798 906	
2011	16 673 512 538	18 916 979 548	-5 196 145 901	309 610 876	207 309 757	-466 935 476	
2010	15 561 278 352	14 100 993 049	-3 952 399 609	676 902 084	169 827 887	-287 207 783	
2009	10 729 246 141	13 853 867 472	-4 843 228 356	349 323 930	136 297 976	-519 402 620	
2008	22 387 597 115	17 407 430 302	-8 115 185 710	291 291 873	180 618 332	-897 982 608	
2007	34 761 789 088	24 070 761 878	-2 781 941 740	1 136 283 648	54 029 055	-274 783 257	

Definisjon privateide selskap: Aksjeselskap med 3 eller færre personlige aksjonærer - ingen andre aksjonærer.

Kilde: Skatteetatens oversendelse

Tallene var ikke uten problemer. Det var umulig å vite hvordan disse inntektene var fordelt. I prinsippet kunne de omfatte 10.000 rørleggere som hadde solgt sin lille bedrift for et par millioner hver. Vi var mer interessert i hvordan dette slo ut i et fordelingsperspektiv. Da måtte vi finne ut hvor mye som gikk til toppen av næringskjeden – altså hvor mye av dette som tilfalt de virkelig rike. For å finne ut dette måtte vi utvikle vårt eget stordataprojekt.

2.3. Stordata – egen analyse

Vår egen stordata-analyse var rettet mot å identifisere de største mottakerne av skattefrie finansinntekter. Erfaring viste at de aller største bedriftseierne mottok milliardbeløp i utbytter til sine holdingselskaper. For å finne et representativt utvalg måtte vi jobbe med utvelgelse og filtrering av data.

Det har eksistert et par millioner selskaper i Norge siden fritaksmetoden ble innført, så det er en relativt stor høystakk å lete i. Heldigvis finnes det gode verktøy.

Etter å ha gjort et forsøk med Proffs Forvalt-tjeneste, fant vi at tjenesten «Bizselect» ga oss klart best mulighet for å sette opp finmaskede filtre for å

Vi gikk først gjennom hvert år tilbake til 2006 og hentet ut alle som hadde over 50 millioner kroner i finansinntekter og færre enn ti ansatte. Det ga oss et utvalg på over 5000 selskaper. Med alle regnskapsdata i 10 år, ga det oss et regneark med 5000 rader og 150 kolonner – en massiv datamengde. Likevel fant vi ut at sentrale selskaper manglet. Det viser seg at investeringsselskaper kan føre finansinntekter i regnskapet som driftsinntekter. Og enkelte holdingselskaper blir drevet som såkalte «family office», og hadde flere enn ti ansatte. Vi gjorde flere forsøk med å «tweake» på filtrerne. Vi trengte å vite hvilke som var kontrollert av enkeltpersoner eller et lite antall personer. Dette er ikke helt enkelt, for hvis man slår opp i aksjonærregisteret vil man i store konserner bare finne én eier, som kan være et børsnotert selskap med tusenvis av eiere. I andre tilfeller kan et selskap være eid av noen privatpersoner, og et par holdingselskaper, som igjen har et ukjent antall eiere. Vi måtte skrelle bort alle mellomliggende eiere, og finne frem til eierandelene til de personene som til slutt eier hvert selskap.

Vi skrev et skript som bladde seg gjennom listen med organisasjonsnumre og gjorde oppslag mot en versjon av aksjonærregisteret laget av Norkon, et deleid datterselskap av DN. Etter en samtale ga de oss tilgang til deres API, som er et grensesnitt i programvaren som gjør det mulig å kommunisere med den, og gjøre oppslag i databasen.

[illegible]

6

Norkons systemer har den store fordel at vi kunne hente ut både direkte og indirekte eiere av hvert selskap, samt deres eierandel. Vi fikk også ut eiernes fødselsår og postnummer, som skulle vise seg å bli viktig senere. Å slå opp direkte eiere av et selskap er ganske enkelt, men når et selskap eies av andre selskaper i flere ledd, med ulike eiere på hvert trinn, med eierskap på kryss og tvers opp og ned i hierarkiet, kan det være komplisert å finne ut hvilke personer som eier hvor mye, og hvor mange eiere det egentlig er.

Uttrekket ga oss en liste over antall endelige personlige eiere i alle selskapene, og vi kunne dermed velge å kutte ut de med for mange. Vi satte grensen ved 15 eiere, et relativt høyt tall, men ellers ville vi mistet noen familieeide selskaper med mange eiere. Det viste seg som en effektiv måte å utelukke datterselskaper av store bedrifter.

Videre ville vi fjerne de selskapene som produserer tjenester eller varer selv, og finne de som bare er mottakere av inntekter generert i andre selskaper. Derfor fjernet vi alle med mer enn 30 ansatte fra utvalget, og noen med høy andel driftsutgifter i forhold til totale inntekter. Antall ansatte ble satt relativt høyt fordi enkelte investeringsselskaper, som Andresen-familiens Ferd as, har mange ansatte.

Til slutt så de filtrene som regulerte utvalget slik ut:

Filter	Formål
>50 mill i drifts- eller finansinntekter	De største (fjerne longtail av mange små)
<15 eiere	De privateide - tar bort aksjefond og større holdingselskaper
<30 ansatte	Rene holdingselskaper - tar bort finansbransjeselskaper/datterselskaper
Driftskostnader < 50% av inntekt	Sikrer selskaper med lave driftskostnader og høye inntekter - tar bort operative selskaper
Snitt finansinntekter > 50m pr år	Inkluderer selskaper med kortere levetid - altså høye inntekter i få år, som eller ser små ut

Filtrene ble valgt ut etter manuell testing av hvordan de påvirket utvalget.

I siste runde snevret vi utvalget ned til selskaper som har hatt totale finans/driftsinntekter på minst 250 millioner kroner siden 2016, samt de som har eksistert kortere, men har hatt minst 50 millioner i snitt per år.

2.4. Resultat av dataprojektet

Til slutt ga det oss en liste på 1002 selskaper, der rundt 1500 personer eier mer enn 10 prosent av aksjene i ett eller flere av selskapene.

Vi brukte et python-skript til å analysere eierskapet, som viste at det er snakk om rundt 650 familier.

Vi dobbeltsjekket mot de 100 øverste navnene på ligningslistene for å sikre at ingen var savnet.

Sortert på størrelse var det klart at det var en komplett oversikt over de rikeste familiene i Norge og deres selskaper.

Selskapsnavn (mangler der mange eier)	Største direkte eier	Største norske privateier	Inntekter - drift + finans
Ferd AS	FERD HOLDING AS	Alexandra G Andresen	27 822 248 000,00
Awilhelmsen AS	AWECO HOLDING AS	Margaret Boel Garmann	23 253 734 000,00
Meteva AS	Trond Mohn	Trond Mohn	17 607 238 000,00
Reitan Handel AS	REITANGRUPPEN AS	Magnus Reitan	16 739 000 000,00
Canica AS	TVIST 3 AS	Caroline Marie Hagen Kjos	14 988 771 000,00
Rasmussengruppen AS	RANNFRID RASMUSSEN INVESTMENT AS	Rannfrid Rasmussen	13 192 803 000,00
Dsd Cargo Holding AS	DET STAVANGERSKE	Yuhong Jin Hermansen	11 121 452 000,00
Fredensborg 1994 AS	Ivar Erik Tollefsen	Ivar Erik Tollefsen	11 065 516 000,00
Strawberry Group AS	STRAWBERRY HOLDING AS	Petter Anker Stordalen	9 085 204 000,00
Kistefos AS	AS HOLDING	Christen Sveaas	9 003 189 000,00
Pareto AS	Svein Støle	Svein Støle	8 949 134 000,00
Trg Holding AS	THE RESOURCE GROUP TRG AS	Kjell Inge Røkke	8 940 613 000,00
Sector Alarm Holding AS	ISANOR INVEST AS	Jørgen Dahl	8 926 523 000,00
Perestroika AS	Frederik Wilhelm Mohn	Frederik Wilhelm Mohn	8 728 090 000,00
The Resource Group Trg AS	Kjell Inge Røkke	Kjell Inge Røkke	7 951 917 000,00
Wenaasgruppen AS	WENAAS INVEST AS	Sigmund Wenaas	7 914 478 000,00
Linstow AS	A/S MØLLEGAARDEN	Margaret Boel Garmann	7 619 804 000,00
Westfal-Larsen & Co AS	SKIBSAKTIESELSKAPET NAVIGATION CO	Helene Westfal-Larsen	7 602 980 000,00
Kverva Industrier AS	KVERVA AS	Gustav Magnar Witzøe	7 106 817 000,00
Awilco AS	AWILHELMSSEN AS	Margaret Boel Garmann	7 066 942 000,00
Marstia Invest AS	Marit Mohn	Marit Mohn	6 852 074 000,00
Nergård AS	BOLLAGRUNN AS	Bjarte Tunold	6 779 862 000,00
Rema 1000 AS	REITAN HANDEL AS	Magnus Reitan	6 620 988 000,00
Color Group AS	ONS INVEST II AS	Olav Nils Sunde	6 426 201 000,00
O. N. Sunde A/S	ONS 1 AS	Olav Nils Sunde	6 377 728 000,00
AS Karibien	AWILHELMSSEN AS	Margaret Boel Garmann	6 216 123 000,00
Utkilen Shipping AS	UTKILEN AS	Anders Utkilen	6 037 701 000,00
Inter Sea AS	AS INTERNATIONAL SEAFOOD	Hans Inge Nilsen	5 904 280 000,00
Reitan Convenience AS	REITAN HANDEL AS	Magnus Reitan	5 793 001 000,00
Boa Offshore AS	TAUBÅTKOMPANIE AS	Ole Torberg Bjørnevik	5 692 884 000,00
Twist 5 AS	CANICA INVESTOR AS	Caroline Marie Hagen Kjos	5 681 746 000,00
Cgs Holding AS	Christian Gruner Sundt	Christian Gruner Sundt	5 655 584 000,00
Helene Sundt AS	Else Helene Sundt	Else Helene Sundt	5 611 055 000,00
Holta Invest AS	Kjetil Holta	Kjetil Holta	5 301 578 000,00
AS Sigurd Hesselberg	IDAS LOMME AS	Bjarne Nyquist Corwin	5 150 710 000,00
Selvaag AS	MULHOLLAND HOLDING AS	Gunnar Frederik Selvaag	5 041 599 000,00
A/S Møllegaarden	AS INVESTA	Margaret Boel Garmann	5 004 938 000,00
Selvaag Eiendom AS	SELVAAG GRUPPEN AS	Gunnar Frederik Selvaag	4 991 076 000,00

2.5. De skattefrie inntektene

Når vi nå hadde en representativ og vasket liste over de største mottakerne av finansinntekter, kunne vi beregne hvilke inntekter som var skattefrie.

Siden vi hadde detaljerte regnskapsdata kunne vi lage funksjoner i regnearket som viste skatteprosenten til hvert enkelt selskap.

Noen selskaper betalte noe skatt. Dette hadde naturlige forklaringer, som at renteinntekter fra bankinnskudd, obligasjoner og rentepapirer, ikke var skattefrie.

Heller ikke leieinntekter fra fast eiendom eller andre typer inntekter.

Som et arbeidsverktøy kunne vi få frem et røft anslag av hvor mye som var skattefrie inntekter. Hvis et selskap for eksempel hadde overskudd på 100 millioner og betalte 4 millioner i skatt, ville det se slik ut:

$4.000.000/0,22 = 18,2$ millioner i skattbart overskudd.

$100m - 18,2m = 81,8$ millioner i skattefritt overskudd.

Det er feilkilder til dette, men det kunne gi oss en indikasjon. I eksempelet er indikasjonen for eksempel at de vesentligste av virksomheten i selskapet er skattefrie inntekter.

2.6. Kontrolltall og kryssreferanser

Testen på om vi hadde klart å «revers-koble» skatteetatens sammenstilte tall til en troverdig liste over konkrete mottakere, var å få skatteetatens tall for skattefrie inntekter for våre 1002 selskaper.

Vi søkte derfor om innsyn etter Offentlighetslova §9 for sammenstilte tall for *vårt konkrete utdrag* av selskaper.

Dette avslo Skatteetaten først, fordi de mente det var taushetsbelagt, men etter en kort runde med klage og argumenter om at det ikke lot seg gjøre å identifisere individuelle skattytere ved et slikt utvalg, gikk etaten med på å lage et slikt uttrekk.

Vi hadde i mellomtiden hentet ut alle regnskapsdata for alle årene fra 2006 til 2018 for disse selskapene, og brukte pivot-tabeller i Excel til å finne totalsummene. De viste at disse 1002 selskapene hadde hatt finansinntekter på totalt 822 milliarder, driftsinntekter på 236 milliarder kroner og at selskapene ble skattlagt med bare 35 milliarder kroner.

Da tallene kom tilbake fra Skatteetaten var de overraskende lave, bare 144 milliarder kroner i finansinntekter til sammen for alle selskapene i alle årene.

Det virket lite sannsynlig at de skattefrie inntektene skulle være så lave. Etter det arbeidet vi selv hadde gjort, kunne vi si med stor sikkerhet at Skatteetatens tall var feil.

Vi tok kontakt med Skatteetaten for å få klarhet i saken, men fikk beskjed om at den eneste analytikeren som kunne dette, var på ferie i en uke. Da vi endelig fikk tilgang til ham, ble det klart at skatt hadde gjort en feil som utelukket en rekke selskaper, og at våre anslag var riktige.

De nye tallene fra Skatteetaten bekreftet at vi hadde funnet en korrekt metode for å beregne de samlede skattefrie inntektene til 650 av Norges rikeste familier.

Gjennom å stable lag på lag med offentlige opplysninger hadde vi «revers-koblet» offentlige data til en konkret liste med selskaper.

2.7. Hovedfunn i stordataanalysen

Gjennom analysen av mer enn 10.000 regnskaper for mer enn 1000 selskaper kunne vi slå fast at fritaksmetoden fører til en betydelig oppsamling av kapital i private holdingselskaper.

I vårt utvalg, som dekker selskaper tilhørende 650 av Norges rikeste familier, var opptjent egenkapital økt fra 88 til 401 milliarder kroner. Økningen på 313 milliarder kroner vitner om stor opphopning av det som kan kalles «tilbakeholdt overskudd», midler som typisk ikke er beskattet.

Det er nær en femdobling av kapital på et drøyt tiår, mye mer enn hva som kan forklares av økning i boligverdier eller plasseringer på Oslo Børs.

3. Ulikhet og statistikk.

3.1. Utvikling i ulikhet – inntekt

Det allment aksepterte målet på ulikhet i Norge er Gini-indeksen for inntekt. Den har i årevis vist at inntektsfordelingen i Norge ikke har utviklet seg noe særlig, og om noe så har den en utjevnenende effekt:

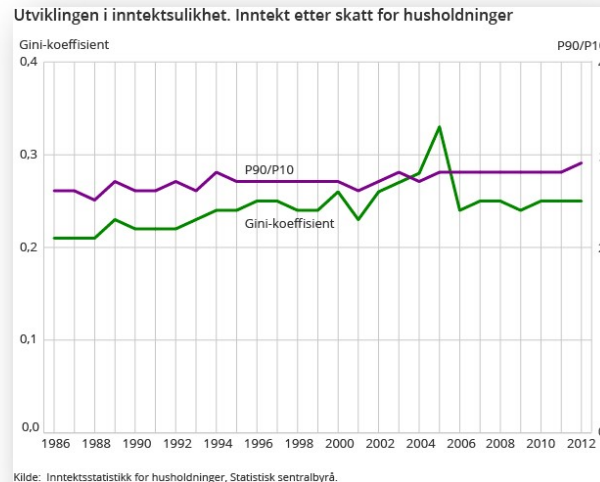
Hoppet i den grønne kurven er knyttet til innføringen av fritaksmetoden, da privatpersoner kunne ta ut store beløp i utbytte skattefritt, dersom de skjøt pengene tilbake inn i selskapet som egenkapital. Etter 2006 har Gini ligget dønn flatt, og på samme nivå som 80- og 90-tallet. Tilsynelatende er verdier like jevnt fordelt i samfunnet som for 30 og 40 år siden.

Virkelig?

Norsk offentlig debatt har stort sett forholdt seg til dette som det objektive målet på ulikhet i Norge. Men det man måler med disse tallene er bare den skattbare inntekten.

Utfra ren observasjon virker det nokså klart at ulikheten har økt, på den måte at de rikeste er blitt mye rikere og mange flere.

Vår hypotese bygget på at skattefrie inntekter til selskaper som kunne benytte seg av fritaksmetoden førte til at det skjedde rask formuesoppbygging i selskapene.

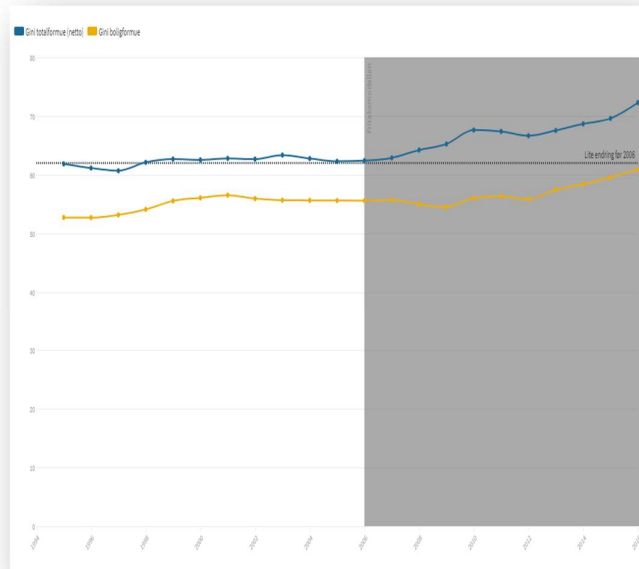
3.2. Utvikling i ulikhet – formue

I september 2018 publiserte SSB en analyse som sa at «*Formuesulikheten øker*». (<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/formuesulikheten-oket>)

Fra denne kunne vi hente ut detaljerte data som sa noe om Gini-indeksen for formue. Denne viste en oppsiktsvekkende utvikling.

Ved å legge datasettet inn i grafverktøyet Datawrapper og markere innføringen av Fritaksmetoden, kunne vi se at 2006 var et vannskille for dette målet:

Som man kan se av den blå grafen lå den tett på en indekssverdi på 60 i alle årene fra 1994 til 2006. Men fra 2006 fikk vi en tydelig og varig effekt som tydet på en betydelig formuesøkning blant de rikeste i samfunnet.

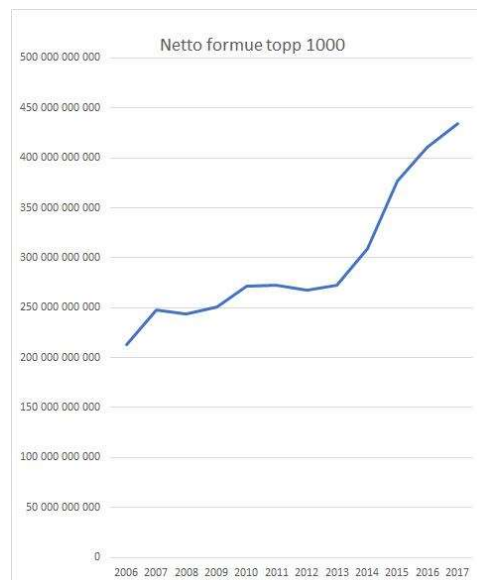
Dette talte for at vår hypotese stemte med virkeligheten. Ulikheten har økt – og knekkpunktet inntraff etter at Fritaksmetoden ble innført.

Å forstå hva et slikt hopp i gini-indeksen betyr, laget vi en modell i excel. Input er tre ulike formuesgrupper, fra lav til høy formue. Ved å endre input i de ulike gruppene, illustrerte vi hvordan formuene må endres for at gini skal øke fra 60 til 72. Dette er benyttet i en explainer i saken «Milliardærenes skattefrie pengebinger» (<https://dntv.dn.no/m/8HXLZJ1F/goran-skaalmo-forklarer-gini-indeksen>).

Vi kryssjekket tallene med skattedata for de 1000 rikeste i ligningstallene, som også viste en betydelig formuesøkning i årene etter at Fritaksmetoden ble innført.

Denne formuesøkningen er sterkere og brattere enn utviklingen i for eksempel verdipapirmarkedet og eiendomsmarkedet, som også bidrar til velstandsøkning. Det måtte altså være en annen komponent i tillegg.

Hypotesen om at dette var drevet av Fritaksmetoden var styrket.

4. Relevant forskning

Gjennom arbeidet fant vi frem til forskning som var gjort rundt dette. Både SSB og flere universiteter og høyskoler har publisert arbeider rundt uikhet og formuesutvikling, men mye av dette er knyttet til spesielle problemstillinger som arv og generasjonsoverføring av rikdom, og disse temaene hadde lite relevans for oss.

Etter hvert fant vi frem til denne rapporten:

Professor Annette Alstadsæter, SSB-forsker Kjetil Telle og to internasjonale forskere hadde sett på integrerte skattetall der de tilordnet inntekter i holdingselskaper til eierne. På den måten fikk de frem inntektsdata som inneholdt både personlig inntekter og utbytter som ble plassert i den typen holdingselskaper vi var interessert i, og som ellers ikke kommer frem i skattedata.

Alstadsæter/Telle tok også utgangspunkt i skattereformen i 2006, og hadde tilgang til ekte skattedata for både personer og selskaper, og mulighet til å koble disse dataene ved hjelp av aksjeeierregister. De jobber med anonymiserte data som forskere får tilgang til. Deres funn var at halvparten av de rikstes inntekter hadde gått «under radaren», det vil si at de var usynlige i statistikkene:

«This is important because it turns out that retained earnings hidden behind indirect ownership account for half of incomes of the top 0.1% after 2005.»

Kilde: <https://www.nber.org/papers/w22888.pdf>

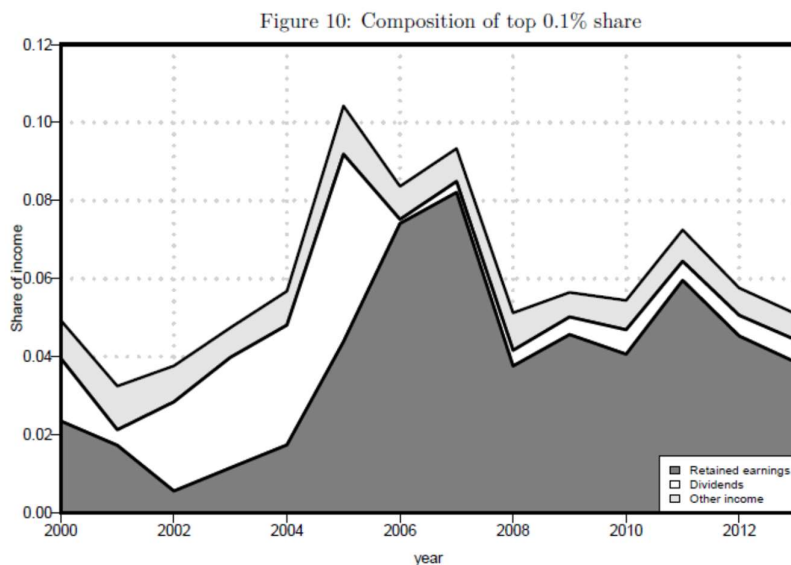
Helt konkret hadde de fanget opp dette i statistisk format. Grafisk fremstilt ga det et lett tilgjengelig bilde av dette:

ACCOUNTING FOR BUSINESS INCOME IN MEASURING TOP INCOME SHARES:
INTEGRATED ACCRUAL APPROACH USING INDIVIDUAL AND FIRM DATA FROM NORWAY

Annette Alstadsæter
Martin Jacob
Wojciech Kopczuk
Kjetil Telle

Working Paper 22888
<http://www.nber.org/papers/w22888>

NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH
1050 Massachusetts Avenue
Cambridge, MA 02138
December 2016

Her er de hvite og grå arealene den «synlige» inntekten, som havner i statistikken og skattelistene, mens den mørkegrå er «usynlig», inntekt som blir tilbakeholdt i holdingselskapene.

Ser man på enkeltår i utvalget, så blir det veldig tydelig, som i de smale figurene (til høyre), så ser man at i 2002 var 75-80% av inntektene «synlige» (markert rødt), mens i 2010 er forholdet snudd på hodet: Bare en brøkdel av inntektene er «synlige», resten er «skjult» i selskapssektoren.

For oss bekreftet dette ikke bare at det var en sammenheng mellom formuesvekst og økt ulikhet siden 2006, men også hvorfor statistikken ikke fanget opp dette.

Selve målet – Gini-indeksen for inntekt – fanget ikke opp størsteparten av inntektene til de rikeste. Det var jo interessant i seg selv.

Det betød at vår database i realiteten fanget opp alle de inntektene som går «under radaren» når ulikhet i samfunnet beregnes.

5. Kildekritikk og kildevalg

I et prosjekt som dette skaper man jo sitt eget kildemateriale. Det er en risiko for at man ikke klarer å fange opp alt, eller ender opp med et skjevt utvalg som ikke viser det man vil få frem.

I dette prosjektet har vi systematisk og bevisst søkt å bygge datakilder som kan sjekkes ved kryssreferanser og kontrolltall.

Datautvalget vi lener oss på, skattedata og reviderte regnskapsdata, er solid i seg selv, men tolkningen kunne i teorien gått feil.

Derfor er våre regneark og bearbeidede data hele tiden kalibrert mot skattedataene, SSB-forskning og til en viss grad forskningen nevnt over.

Som beskrevet startet vi ut med sammenstilte skattedata, bygget vårt eget datasett med regnskapsdata, og endte opp med å sende vårt utvalg av organisasjonsnumre tilbake til Skatteetaten for å få sammenstilte skattedata for akkurat dette utvalget.

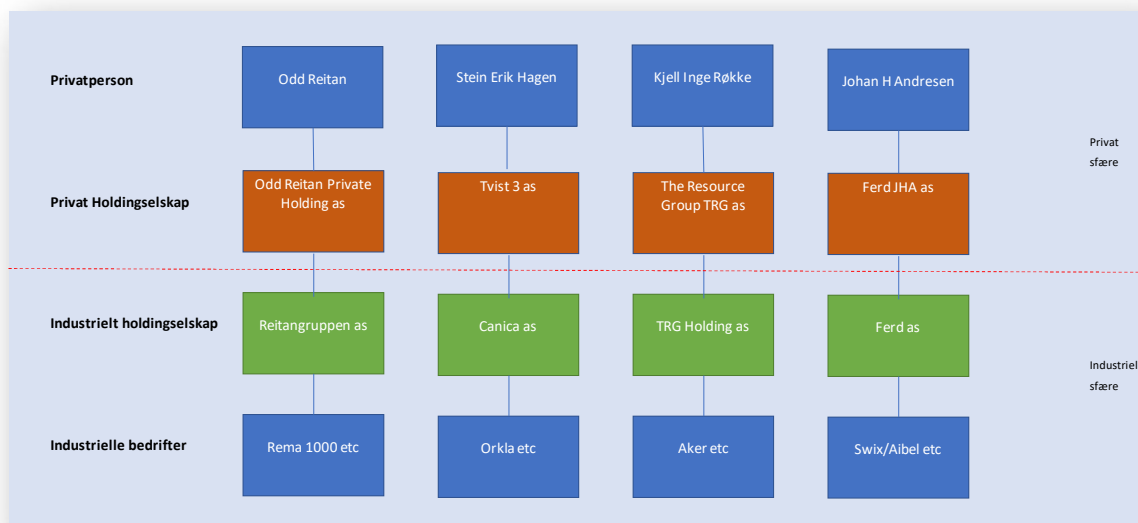
Dette utgjorde en slags feedback-loop, som gjorde at vi kunne verifisere vårt eget tallmateriale i stor grad.

Når tallene var like nok, hadde vi en trygghet for at vårt «hjemmelagde» datasett var representativt for det vi ville finne ut. Det var avgjørende for at vi kunne legge til grunn disse tallene.

6. Bruk av ubeskattet formue til privat konsum

Vi ønsket også å teste ut om skattereglene åpnet for misbruk. Når det er skattefritt å ha pengene i selskapet, men utbytteskatt dersom du tar dem ut, er det fristende å flytte privat konsum inn i bedriftene. Et smutthull som ble tettet i 2015 var muligheten for å låne penger fra selskapet, i stedet for å ta ut utbytte. En del praksis, som vi kunne lese ut både av dommer i skattesaker (f.eks. Staten mot Lars Nilsen og Flyfort as – LB-2014-192418) og bruken av dette smutthullet, tydet på at grensen mellom selskapet og privatøkonomien var flytende. Vi har i prosjektet brukt begrepet «pengebinger», fordi det er mulig å se på disse selskapene som nettopp det: Skattefrie oppbevaringsplasser for private formuer.

For å visualisere hva vi tenkte her vi laget dette diagrammet, som viser de ulike lagene i noen av bedriftseiernes selskapsstrukturer:

Det er som oftest to eller tre lag med selskaper mellom de bedriftene som virkelig driver reell virksomhet.

I det øverste laget – i de «private holdingselskapene» hopper det seg gjerne opp skattefrie utbytter og gevinster. Disse investeres gjerne i fond og rene pengeplasseringer. Her er pengene nærmest lommeboken til eieren, og det var i disse selskapene vi kunne vente å finne mer private investeringer eller forbruk. Jurister fortalte oss at dette var et område myndighetene hadde stor oppmerksomhet på, og viste til dommer som gjaldt både privatfly og dyre seilbåter.

Stikkprøver vi gjorde viste at enkelte formuende kjøpte boligeiendommer gjennom aksjeselskaper, som for eksempel barn bodde i.

Rettssaker viste at det var slike selskaper som eide jettfly og mer statuspregede investeringer.

Siden vi nå hadde en liste med *cirka* 3000 organisasjonsnumre på selskaper som i hovedsak hadde skattefrie inntekter, ville vi se hvordan vi kunne koble disse mot andre søk.

Med selskapene identifisert ønsket vi å finne ut om noen av dem eide objekter som gjerne kunne brukes privat eller gi en privat fordel, selv om det kunne være et lovlig opplegg rundt dette. Vi kunne gått etter de største og sjekket dem manuelt men ville prøve å få et bredt bilde av fenomenet og samtidig finne gode caser utenom «gamle kjente». Dette var en del mer komplisert teknisk prosess, som blant annet krevde skraping av 198.000 eierforhold fra en nettside ved hjelp av Jupyter Lab, python-skript, python-pakkene Pandas, Requests, Json, Codecs og Openpyxl.

Blant godene vi siktet mot å finne var privatfly, jaktterreng, hus eller hytter benyttet privat.

Registrene vi benyttet var:

- Aksjonærregisteret
- Bilregisteret
- Eiendomsregisteret.
- Fritidsbåtregisteret
- Luftfartsregisteret

En utfordring var at formuesobjektene vi var på jakt etter gjerne ikke er eid av de samme selskapene som vi hadde identifisert som store mottakere av finansinntekter.

Om Person A eide selskapet Holding as, så var det ikke nødvendigvis slik at jetflyet var eid av Holding as. Det var mer sannsynlig at Holding as eide et annet datterselskap, som het Jetfly as.

Derfor måtte vi kunne søke gjennom flere lag med eierskap

Det så først ut til å måtte bli en manuell operasjon på et mindre antall personer, både fordi vi ikke hadde tilgang til noen tjeneste som leverte maskinelle oppslag fra person til eide selskaper, og fordi dette krevde unik eller nesten-unik informasjon om alle personene. Når vi slår opp eierne av et selskap har vi organisasjonsnummeret, som er en unik nøkkel. Vi hadde ikke tilgang på personenes personnummer.

Det viste seg imidlertid at vi kunne hente ut navn, fødselsår og postnummer på de vi allerede hadde identifisert som eiere av de aktuelle selskapene. Denne informasjonen danner i praksis en unik nøkkel for personer i aksjonærregisteret, og kunne brukes til å slå opp hvilke andre selskaper de eide. Til dette hadde vi imidlertid ikke noe API (en måte å kommunisere med en applikasjon som er lagt opp av leverandøren for formålet) vi kunne bruke til å hente dataene. Vi måtte derfor skrive et helt annet Python-skript, som gikk inn på nettsiden og slo opp hver person, men fødselsår og postnummer. Svaret kom i form av json-filer, som ble lest og lagret som linjer i excel-dokumenter – en linje for hvert eierskap.

Dermed kunne vi identifisere eiendommer som var eid av samme selskapsgruppe som vårt utvalg av selskaper.

	A	B	C	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X
1	Eiendomsnr	Eierandel	Gateadresse eiendomsnr	Nest siste salg dato	Nest siste salg sum	Nest siste salg verdi	Orgnummer	Postnr	Poststue	Selskapsnavn	Siste salgt	Siste salg dato	År	Siste salg sum	Siste salg verdi	Tomteareal	Type salg	
401	1201-110-28-0	1		26/01-1998		0 NORSKE KRONER	996052710			Flesland Propeil 200-2018-8431 05/06-2018			2018	29500000 NORSKE KRONER	2640,7 FRITT SALG			
402	1201-110-4-0-0	1		08/06-1973		0 NORSKE KRONER	996052710			Flesland Propeil 200-2018-8431 05/06-2018			2018	29500000 NORSKE KRONER	29434,2 FRITT SALG			
403	2012-31-455-0	1	Nordahl Griegsvei 12	15/03-2017		0 NORSKE KRONER	980313360	9515	ALTA	Helitrans AS	200-2018-1472 29/10-2018		2018	19000000 NORSKE KRONER	1733,8 FRITT SALG			
404	1913-107-60-0	1	Anderveien 1892	27/06-2005		739600 NORSKE KRONER	983727413	9453	ENGENSEN	Arvesen AS	200-2018-4661 22/02-2018		2018	185000 NORSKE KRONER	0 ANNET			
405	1913-71-17-0-0	1	Fjordveien 424	09/07-2003		5000 NORSKE KRONER	919383933	9446	GROVFJØRHI Eiendom AS	200-2018-1530 09/11-2018		2018	715000 NORSKE KRONER	5517,1 FRITT SALG				
406	1903-58-798-0	1	Torgveien 4	07/07-2009		1910000 NORSKE KRONER	913896610	9406	HARSTAD	Rundkollen AS	200-2018-3991 05/02-2018		2018	3110000 NORSKE KRONER	0 FRITT SALG			
407	301-211-92-0-0	0.01538462	Frognerveien 8	30/08-2018		11300000 NORSKE KRONER	935499240	257	OSLO	Selvaag Invest / 200-2018-1532 09/11-2018		2018	6600000 NORSKE KRONER	0 FRITT SALG				
408	301-213-391-0	1	Skovveien 5	19/01-2015		21600000 NORSKE KRONER	820154002	257	OSLO	Nye Seylen Sek 200-2018-5750 22/03-2018		2018	0 NORSKE KRONER	0 ANNET				
409	1903-57-969-0	1	Fjordgata 10	14/11-2007		0 NORSKE KRONER	992664126	9405	HARSTAD	Fjordgata 12 Ha 200-2018-7719 16/05-2018		2018	1300000 NORSKE KRONER	367,2 FRITT SALG				

Ved å sortere på reguleringstype (som «enebolig» eller «fritidsbygg») kunne vi sortere ut eiendommer som bar preg av å være private boliger og hytter:

0	166	1) ENEBOLIG 2) GARASJEUTHUS ANNEKS TIL BOLIG	Gladengveien
0	244	1) ENEBOLIG 2) GARASJEUTHUS ANNEKS TIL BOLIG	Haldenvegen 3
0	93	1) FRITIDSBYGG(HYTTERSOMMERH. OL 2) GARASJEUTH.ANNEKS TIL F	Gaupevegen 4
0	1727	1) BANKBYGNING POSTHUS	Otto Wengs ve
0	99	1) ENEBOLIG	Nestebyalléer
0	97	1) FRITIDSBYGG(HYTTERSOMMERH. OL 2) GARASJEUTH.ANNEKS TIL F	c/o Rimfeldt E
240	1414	1) ANNEN LAGERBYGNING 2) ANNEN INDUSTRIBYGNING 3) ANNEN E	Mårvegen 14, .
1089	4246	1) KONTOR- OG ADM.BYGNING RÅDHUS 2) VERKSTEDBYGNING 3) LA	Gaupevegen 4
0	2127	1) ANNEN KONTORBYGNING 2) ANNET KULTURHUS	c/o Ø. M. Fjeld
0	599	1) ANNEN KONTORBYGNING 2) LAGERHALL	Mårvegen 14, .

Mange selskaper eide også biler. På samme måte som eiendommer, kan biler være driftsmidler i et selskap, slik at vi også her måtte kunne filtrere bort varebiler og ordinære firmabiler. Vi valgte å filtrere bort alle Mazdaer og Fiater, og få frem de mest eksklusive presitisjemerkenene som var eid av private aksjeselskaper:

	Poststed	Fnr/Org	ModÅr	Merke	Modell
	OSLO	910 989 014	2018	PORSCHE	CAYENNE E-HYBRID
	OSLO	994 071 238	2018	MASERATI	LEVANTE S
	BIRI	991 788 441	2018	ASTON MARTIN	DB11
	HAMAR	938 991 669	2019	PORSCHE	911 CARRERA 4S
	HAMAR	938 991 669	2019	PORSCHE	PANAMERA 4 E-HYBRID
	HØNEFOSS	919 513 195	2019	JAGUAR	JAGUAR I-PACE
	OSLO	959 707 634	2018	PORSCHE	911 GT2 RS
	STAVANGER	920 827 594	2019	FERRARI	488 PISTA SPIDER
	TRONDHEIM	978 637 256	2019	MERCEDES-AMG	AMG GT 63 S 4MATIC+

På denne måten identifiserte vi konkrete saker om velstående mennesker som kjøpte private eiendommer og biler gjennom sine skattefrie holdingselskaper.

7. Spesielle problemstillinger

7.1. Lite homogent utvalg

I arbeidet med dette har vi vært nødt til å både jobbe med systematisk uthenting av stordata, men samtidig gjøre dybderesearch på enkeltelskaper og selskapsgrupper. Grunnen til dette er at ingen tilfeller er helt like. Hvis man har 100 selskaper, finnes det sikkert nesten like mange måter å organisere virksomheten og eierskapet på.

Dessuten er det bevegelige mål. Det vil si: Generasjonsskifter, eierbytter, sletting av selskaper, opprettelse av nye selskaper, fusjoner og fisjoner skjer hele tiden. I et tidsspenn på over ti år vil en stor andel av utvalget ha vært i endring. Det er derfor bare et fåtall selskaper som ser helt like ut i år 1 og år 10. Noen har én eier. Noen har 20.

Det har derfor vært helt nødvendig å hele tiden sjekke terrenget mens vi tegnet kartet.

7.2. Motstand fra skattelobbyen

Mye av saken vår bygger på forskningsdata og intervjuer med noen av de fremste fagfolkene på skatt og økonomi.

Likevel ble saken utsatt for sterk kritikk fra flere aktører i organisasjonene som jobber politisk for lavere skatt, og skatteadvokater som representerer de rikeste landet. Kritikken gikk det på at vi ikke hadde forstått regelen, og at vi ikke fremstilte de positive sidene ved regelverket.

I nokså opphetede leserinnlegg ble vi beskyldt for å være politiske, venstrevridde og på jakt etter å avskaffe fritaksmetoden.

Vi ble også beskyldt for å ha utelatt fordelene ved fritaksmetoden, som kjedebeskatning osv. Disse sidene var omtalt i faktabokser og lå som premiss for hele saken.

Vi fikk også kritikk fordi vi hadde kalt regelen lite kjent. Og selv om den er lite kjent i allmenheten, er den selvsagt godt kjent blant revisorer og skatteadvokater.

Karakteristikken «lite kjent» åpnet for at vi kunne bli kritisert av de som hadde faglig innsikt. Det burde vi kanskje unngått.

Vi hadde blitt advart på forhånd, men ble likevel overrasket over hvor aggressive kritikerne var og hvor polarisert debatten var. I saken hadde vi intervjuet flere av Norges fremste eksperter på skatt og forskere som forsker på de samme vi jobbet med.

Likevel ble saken kritisert i svært aggressive ordelag - noe som tydet på at skatt er blitt er skarpt ideologisert fagfelt.

Imidlertid hadde andre medier skjønt poenget, og artikler og ledere i Aftenposten, Dagbladet og Ukeavisen Ledelse, med presise tolkninger av det vi ønsket å få frem, viste at vi hadde nådd gjennom.

Av det kan vi enten slutte at de skarpe frontene er svært politisk betente, eller at «mainstream media» representert ved oss og de ovennevnte, virkelig er venstrevridde og rabiante sosialister som er misunnelige på de rike. Vi kjenner oss ikke igjen i det siste.

8. Hva er nytt i saken

I dette prosjektet har vi fått frem ny informasjon og ny kunnskap om hvordan skattesystemet virker. Skaug-utvalget som utredet fritaksmetoden fryktet konsekvensene:

«Systemet åpner bl.a. for at det kan bygges opp store skattekreditter innenfor selskapssektoren, med fare for at overskudd over alternativavkastningen aldri kommer til beskatning i Norge.»

Denne saken har for første gang kastet lys over denne problemstillingen.

Finansdepartementet har aldri tallfestet konsekvensene av fritaksmetoden, hvor store beløp den omfatter eller hva den betyr for skattetilgangen for staten.

Det vi har fått frem som er nytt er:

- Beløpene som er fritatt for skatt pga fritaksmetoden.
- Hvor stor del av skattefritaket som tilfaller de rikeste i samfunnet
- Hvor stor egenkapital som er samlet opp i skattefrie holdingselskaper siden 2006.
- Størrelsen på såkalt «utsatt skatt» som har oppstått pga fritaksmetoden.
- At Finansdepartementet aldri har utredet konsekvensen av endringen

Dessuten har vi satt lys på hvordan dette påvirker måten vi diskuterer ulikhet på:

- Gini-indeks og ulikhetsstatistikk bygger på mangelfullt tallgrunnlag
- Alle inntektene til de rikeste inngår ikke i statistikken
- Regjeringens Fordelingsmelding (Meld. St. 13 2018–2019, også kalt Ulikhetsmeldingen) bygger på de samme mangelfulle tallene.

I tillegg til dette har vi vist konkrete eksempler på hvordan de rikeste tilpasser seg disse reglene og søker å unngå skatt på inntektene ved ulike metoder, som å flytte sitt private forbruk inn i aksjeselskaper eller eksportere skattefrie overskudd til utlandet:

- Petter Stordalen oppga inntekter som skattefrie, fikk skattesmell på 160 millioner kr.
- Stein Erik Hagen flytter ubeskattede midler ut av landet uten at de kommer til beskatning
- Odd Johnny Winge bygger villa for over 100 millioner for skattefrie penger
- Kjell Inge Røkke fikk ut fem milliarder i skattefritt utbytte.
- Jonas Gahr Støres utsatte skatt
- Finansmann kjøpte luksusbiler og kunst for ubeskattede penger.

Alle sakene er vedlagt. Flere saker er under arbeid og vil bli ettersendt.

9. Konsekvenser

Flere politikere har sendt skriftlige spørsmål til finansministeren basert på DNs artikler.

- Stortingsrepresentant Kari Elisabeth Kaski har reist problemet med at statistikken om ulikhet er misvisende.
- Stortingsrepresentant Sigbjørn Gjelsvik ønsker en gjennomgang av fritaksmetoden

- Stortingsrepresentant Hadia Tajik ønsker en utredning av hvordan man kan hindre at det oppstår «evigvarende utsatt skatt».

Tajik har uttalt at hun vil tette «skattehullet»:

«– Vi må se hvordan vi kan hindre at noen ordner seg med mer eller mindre evigvarende utsatt skatt, sier Tajik, som også vil ha mer offentlighet rundt dette.
– Verdien av tilbakeholdte overskudd må fremgå i offentlig statistikk om ulikhet. Det gjør det ikke i dag.»
<https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/70M0LB/vil-tette-skattehullet-etter-dn-avsloering>)

Statsminister Erna Solberg har sagt til Klassekampen:

«Vi må se på rammebetingelsene rundt dette. Det er viktig å sikre at det er ordninger som gjør at man ikke kan komme unna med å hente ut penger til privat forbruk eller annet. Da må man se på grensene og rammene og hvordan dette rammes inn. Uten selve konstruksjonen kan vi ikke ha utbytteskatt uten å ramme norsk næringsliv på en måte som vil gjøre at jobber i stor skala forsvinner i Norge».

Vi ønsket å lage en sak som fikk frem ny kunnskap og skapte et demokratisk faktagrunnlag for debatten om ulikhet og rikdom. Politiske debatter om skatt og ulikhet bør bygge på fakta slik at eventuelle endringer skjer basert på forskning og kunnskap.

«Hvordan reformen faktisk har slått ut, er viktig å kartlegge. Det trengs for å ha et grunnlag for debatt om hvorvidt reformen trenger justeringer. Det er derfor DN skriver om dette», skrev DN på kommentarplass.

Hvilke konsekvenser dette vil få på sikt, gjenstår å se.

- - -

Oslo, 13. januar 2020

Gøran Skaalmo, Espen Linderud og Jonas Blich Bakken

goran.skaalmo@dn.no (93256173)

espen.linderud@dn.no (93256380)

jonas.bakken@dn.no (40210074)

Forfatterne står inne for juridiske og etiske vurderinger og formuleringer i denne metoderapporten.

Innholdet og innsending er avklart med redaktør Gry Egenes og redaksjonssjef Frode Frøyland i Dagens Næringsliv.

Takk til Kari Live Rønningen, Jan Johannessen, Anders Stensen, Fredrik Solstad, Lars Kristian Solem, Ida Grieg Riisnes, Terje Erikstad, Bård Bjerkholt og Espen Mikalsen for arbeid med og verdifulle bidrag til prosjektet.